

Antické Řecko

Nejstarší náboženství na řecké půdě je náboženství **krétské**, o němž se dozvídáme pouze z výtvarných památek.

- jeho působení na náboženské představy, rituály a obřady řeckých kmenů

- ve spojení s vlivem náboženství **Přední Asie a Egypta**

Achajové: převzali mnoho náboženských prvků **předřeckého** obyvatelstva **pelasgického**; rozsah jeho polytheistického náboženství byl ohromný. Plejáda bohů zahrnuje:

- zosobněné síly a přírodní jevy

- symbolem byly kameny, sloupy, stromy, zvířata

- silný prvek fetišismu (reliéf nad mykénskou branou)

Velká úcta k:

- pramenům

- řekám

- posvátným stromům

- zvířatům (sova, orel, had, holubice)

- **postupná antropomorfizace** nadpřirozených sil = zásadní prvek řeckého náboženství

Rozrůzněnost náboženských představ:

- díky politické roztržičnosti Řecka

- každý stát měl vlastní podobu bohoslužbu a „seznamy bohů“

- velký vliv přistěhovalectví, zvláště **orientálního**

- **3 základní skupiny náboženských představ podle sociálních vrstev:** 1) bohové obce, 2) bohové inteligence, 3) bohové lidových vrstev

Mythologie:

Řecká mythologie nezná **boha stvořitele**, jenž by existoval od počátku věků. **Zeus** se stal vládce světa teprve později. On i jeho předchůdci měli své předchůdce v moci nad světem. Kolísavé představy o bozích ustálili svými básněmi zvláště **Homér** a **Hesiodos**. U **Homéra** je původcem všech věcí a otcem bohů **Okeanos** – veliká řeka obtékající zemi – **voda** je tedy počátkem všeho. **Podle Hesioda** byl na počátku **chaos** – nesmírný prostor naplněný mlhou a temnotou. Z něho vzešel původ země (Gaia), pod ní propast Tartaros, moře (Pontos) a nebe (Uranos).

Uranos a **Gaia** jsou původce starého rodu bohů. Z nich se zrodilo 6 Titanů a 6 Titanek, Kykloповé, Hekatoncheirové a Giganti.

Zeus a **Hera** jsou zakladateli mladšího pokolení bohů, pokolení **olympského**. Do jejich „rodiny“ náleželi Poseidon, Hades, Hera, Hestia, Demeter a děti Diovy: Athena, Apollon, Artemis, Ares, Afrodite, Hermes a Hefaistos. Bratři si rozdělili moc. **Zeus** jako král bohů a lidí **vládl na nebi**. **Poseidon** vládl **na moři**. **Hades** panoval v **podsvětí**. Touto organizací nastal **nový světový řád** – chaos, nespořádaná hmota se změnila v **kosmos = krásný řád**.

Bohové:

podle ustálení Homérova a Hesiodova

- θεοί; δαίμονες = jsou bytosti nadlidské, ve všem dokonalejší než člověk, jsou:
- nesmrtelní, vševědoucí, všemohoucí a blažení: αιεν εοντες; αθανατοι και αγήραοι; μάκαρες; ρεια ζώοντες; παντα ισασιν; παντα δυνανται
- určují **osud** (μοιρα θεων; Διος αισα)
- svoji vůli projevují znamením = σημα; τέρας (srov. biblická znamení, zázraky, divy)
- zjevují se ve vlastní nebo lidské podobě
- bohy samotnými vládnou lidské vášně, a tak ne vždy jednají pouze z „božských pohnutek“, tzn. z pohnutek mravních a vpravdě božských
- **pokrmem** je jim ambrosia, **nápojem** nektar
- jejich **krev** se nazývá ιχώρ
- mají svoji vlastní **řeč**, odlišnou od lidské
- **sídlo nebeských bohů** je na **Olympu**, nejvyšší řecké hoře (pozdější náboženské představy situují nebeské bohy „do nebe“; bohové jsou Ουρανίωες
- sídlo **podzemních bohů** je v podsvětí – **Hadu**
- sídlo **vodních bohů** je ve vodách a vůbec v **živlech**, jimž vládnou

Hellenistická podoba náboženství

- ujímá se kult cizích bohů, zvláště 1) **egyptských** (Osiris, Iris, Serapis, Anubis, Horos), 2) **maloasijské Kybely**, 3) **iránského** boha slunce **Mithry**

Vývoj řeckého náboženství prošlo podle Hesioda **pěti obdobími**:

- 1) nejblaženější, zlatý věk (lidé žili jako bohové)
- 2) stříbrný věk
- 3) měděný věk
- 4) období **herců**, kteří zahynuli při obléhání Théb a Tróje
- 5) železný věk

Typologické rozdělení božstev (bez akribického nástinu)

- 1) **Olympská božstva**
- 2) **Nižší olympská božstva**
- 3) **Božstva vod**
- 4) **Božstva země**
- 5) **Božstva podsvětí**
- 6) **Nižší božstva podsvětí**
- (7) **Podsvětí**

Kult duší a předků:

- uctívání obětmi na hrobech
- do hrobu se dávala zbraň, nádoby s potravou, nářadí, skvosty a předměty „milé nebožtíkovi“
- **Obce** uctívali své heroxy, potažmo zasloužilé předky, které často vřazovali mezi bohy (zbožnění = αποθέωσις)
- Tak v Attice každá fyla ctívala svého heroa eponyma jako místního patrona, majíc po něm jméno
- Z historických osobností byli heroisováni – Aristogeiton a Harmodios, básník Sofokles, Anaxagoras, Platos, Aristoteles aj.

Bohoslužba:

- prvotní uctívání pouze ve volné přírodě (v plenéru) – v hájích, jeskyních, u řek, pramenů a na horách
- Okolí oltáře = posvátný okres (το τέμενος), bylo ohrazeno ohradou. Takovým okresem byla např. **Olympia**, kde stál původně pouze oltář Diův.
- v domech na dvoře býval Diův oltář a v megaru krb nebo ohniště
- v palácích byl **krb** místem státního kultu
- v **mykénské době** nemají hrady ani stopy po svatyních a sochách. Také Illias a Odysseia se o chrámech a sochách téměř nezmiňují, uvádějíce jen chrám Athenin se sochou a Apollonův chrám na hradě Priamově. Teprve počátkem I. tisíciletí před Kristem jsou zřizovány chrámové budovy

Kněžstvo:

- oběti a motlitby v **rodině** vykonával otec, v **obci** a **státě** panovník, potažmo úředník
- organizovaný kněžský stav Řekové neměli; neexistovali prostředníci mezi bohy a lidem
- řečtí **kněží** (ιερείς) a **kněžky** (ιερείαι) byli pouze strážci chrámů a dozorcí nad zvyky, obřady kultu a pomocníky samotných obětujících, nebo za ně oběti sami přinášeli, vykonávali.

- funkce **kněží** byli především **rituální** a **ceremoniální**. Jejich úkolem **nebylo** vyučovat náboženství, kázat, zpovídat, vysluhovat svátosti nebo pohřbívat.
- kněží bylo obvykle **voleni** nebo vybráni **losem**, nebo si tento úřad **koupili** či **dědili**
- **příjmy** pocházely z chrámových pokladech, z obětních zvířat a z odměn za vykonané oběti
- **oblékali** se do dlouhého, obvykle bílého roucha a hlavu si zdobili věnci s bílými stuhami.
- při obřadech jim **pomáhali** sluhové, hlasatelé, zpěváci a pištcí.
- **společenský status kněží** byl vysoký; měli v divadlech čestná místa
- **chrámový výbor:** (ιεροποιοι)
 - volený z občanů
 - staral se o obětní zvířata
 - o pořádek v chrámě při slavnostech
 - o majetek a právo chrámů
 - byla také zakládány **náboženské spolky** (θιασοι), zvláště pro **kult cizích bohů**

Věštění:

- **věšci** (οι μάντις) vysvětlovali lidem boží vůli a budoucnost na základě **znamení**
- Znamení byla: 1) **přímá** – nahodilé zvuky, slova, přírodní zjevy (hrom, blesk, zemětřesení, duha, zatmění slunce nebo měsíce) nebo
 - 2) **nepřímá** – která vysvětloval sám věstec. Tak **сны** vyprávěl ονειροπόλος, **let ptáků** ptakopravec (οιωνοπόλος), který (u Řeků) hleděl na věštícího ptáka vždy k **severu**. Letěl-li pták od pravé strany, tzn. od východu, byla věštba **blahověstná**. Letěl-li zleva, přinášel neštěstí.

3) **věštění podle obětních zvířat** (ιεροσκοπία) – bedlivě se pozorovalo chování zvířat před zabitím, posléze jejich srdce, plíce, játra a slezina, při **samotném spal**u pak i oheň a kouř.

Náboženské spolky:

- pro vykonávání obětí, náboženských slavností a také **her** se sousedící obce sdružovaly ve spolky čili amfiktionii
- obyvatelé těchto sdružených obcí pečovali společnými silami o chrám, a tím docházelo k pěstování náboženské a národní jednoty, lidé se **sjednocovali** ve zvycích, mravech a zákonech, které se nezdávka utvrzovaly **smlouvami**. **Spory** se urovnávaly smírem.
- po dobu slavnostního shromáždění byl udržován **svatý mír** = εκεχειρία
- díky postupnému kosmopolitismu nabývaly amfiktionie i politického významu
- **společná náboženská střediska:** Olympia, Delfy, Delos, Isthmos
- z **amfiktionii** jsou známy:

- argejská, sjednocující dorské státy
- na ostrově Kalaurii
- korintská kolem Poseidonova chrámu
- delsko-athénská u Apollonova chrámu na Delu

Oběti:

- bohové byly uctíváni **modlitbou** spojenou se **sliby** (ευχαί), **oběťmi**, **dary**, **svátky** se **slavnostními** závody, **hrami** a tajnými obřady – mysteriemi.

- **darem** mohla být válečná kořist, vítězná zbraň, trojnožka, roucha, sochy, vázy, votivní tabulky za záchránění nebo uzdravení včetně **plastického napodobení uzdravených údů**.

- **charakter obětí:** 1) **nekrvavých:**

- obilné nebo květinové věnce
- ovoce, polní plody
- koláče, med
- pálení kadidla a vonných rostlin
- úlitba vína, mléka, oleje a medu (na počátku a konci hostiny)
- úlitba za zemřelé

2) **krvavých:**

- hovězí dobytek (Atheně – z hlavy Diovy, „moudrost Diova“, bohyně války; a Poseidonovi, synovi Kronovu, bratru Diovu a Hadovu)

- skopový dobytek
- vepřový dobytek (Demetře, bohyně plodné země)
- koně (bohům řek)
- kohout (Asklepiovi, synu Apollonovu, bohu lékařství)
- holubi (Afrodítě, mořské bohyni, z mořské pěny, dcera Diova a

Dionina)

- psi a jiná zvířata

- Zvířata **světlé barvy** se obětovala nebeským bohům. Zvířata **tmavé barvy** bohům země a bohům podzemním. **Hekatomba**, tj. původně oběť 100 kusů dobytka (později „velkého“ množství zvířat), byla spojena s pohoštěním občanstva.

- **Chudí lidé** obětovali jen zvířátka **uhnětená** z těsta, hlíny, vosku nebo vyrobená ze dřeva.

- **V nejstarších dobách** existovaly i **lidské oběti** – tak např. Achilles zabil a obětoval zajatce trojské ke cti Patroklově a Agamemnon Ifigenii.

Rituál oběti:

- před bohoslužbou si obětující, oděni v bílý šat, umyli ruce, hlavu ozdobili věncem a stužkami

- **obětní zvíře** bylo ověnčeno a vedeno k oltáři, hlavu mu posypali **tlučí**, tj. rozemletým ječmenem), ustříhli srst z hlavy a vhodili ji do ohně. Zvíře zabili, jeho krev pokropili oltář, který býval zdoben květy nebo ověnčen, nebo při oběti podzemním bohům krev vylili na zem. Následně byly zkoumány vnitřnosti, aby se poznala vůle bohů. **Bohům** dali podle Homéra z obětního zvířete na oltáři spálit kousky **kýty** obložené tukem, k čemuž přiložili kousky masa. Tuto hořící oběť pokropili **vínem** smíšeným s vodou a na oheň házeli **vonné látky** (kadidlo). Současně se konaly **modlitby**, zpěvy, někdy i sborové tance doprovázené hudbou píšťců. **Modlíci** se stáli a obraceli se k **východu**, přičemž při modlitbě k **nebeským bohům** vztahovali dlaně vzhůru, zatímco při modlitbě k **pozemským bohům** klonili dlaně k zemi. Při modlitbě se obyčejně nekleželo. Z obětního zvířete byla upečena játra, srdce, plíce a slezina a následně lidem sněžena. Část masa dostal kněz, z ostatního se připravila hostina. O **velkých svátcích** se hostiny účastnila celá obec. **Podzemním bohům** se spálila celá oběť, tzv. „holokauston“.

- **přítomný lid** byl rituálně obmyt – pokropen vodou a vyzván ke **zbožnému tichu** slovy „ευφημειτε“